

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 070
Мазмұндағы беті	343
Жарияланған беттері	343-347
Автор(лар)	Изтлеуов Азамат Абдугалиевич
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕКЕМЕЛЕРІНЕН БОСАТЫЛҒАН ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
Мазмұндағы жазылуы	Изтлеуов А.А., Бегалиев Е.Н. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ- АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕКЕМЕЛЕРІНЕН БОСАТЫЛҒАН ТҰЛҒАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ
МЕКЕМЕЛЕРІНЕН БОСАТЫЛҒАН ТҮЛҒАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК
БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

Изтлеуов Азамат Абдугалиевич

azamatiztleuov044@gmail.com

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі, з.ғ.д., профессор – Бегалиев Е.Н.

Мақалада Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуінің құқықтық мәселелері қарастырылады. Автор әлеуметтік бейімделу ұғымын талдайды, халықаралық стандарттар мен озық тәжірибені зерттейді. Норвегия, Германия, Франция, Канада елдерінің тәжірибесі қарастырылады. Қазақстандағы босатылған тұлғаларды әлеуметтік қолдаудың қазіргі жағдайы бағаланады, жетістіктер мен мәселелер көрсетіледі. Негізгі құқықтық мәселелер анықталады: заңнаманың іске асырылмауы, тұрғын үй мәселесі, жұмысқа орналасу қиындықтары, стигматизация, психологиялық проблемалар, отбасылық байланыстардың үзілуі, әлеуметтік қызметтердің үйлестірілмеуі, қаржыландырудың жетіспеушілігі. Жетілдірудің кешенді бағыттары ұсынылады. Әлеуметтік бейімделу қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды шарты деген қорытынды жасалады.

Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуі қазіргі заманғы қылмыстық саясаттың өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Түзеу мекемелерінен шығу қоғамға қайта оралудың күрделі процесі, ол тұрғын үй, жұмыс, әлеуметтік байланыстар, психологиялық қалпына келу мәселелерін қамтиды. Бұрынғы сотталғандардың әлеуметтік бейімделуінің сәтсіздігі қайталану деңгейінің жоғарылауына, қылмыстылықтың өсуіне, әлеуметтік шығындардың артуына әкеледі [1]. Тиімді ресоциализация қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің, әлеуметтік әділеттілікті орнатудың, адам құқықтарын қорғаудың маңызды шарты болып табылады. Әлеуметтік бейімделу ұғымы босатылған тұлғаның қоғамға қайта интеграциялануын, әлеуметтік рөлдерді қалпына келтіруді, заңға бағынышты өмір салтын қабылдауды білдіреді. Бұл процесс материалдық (тұрғын үй, жұмыс, табыс), әлеуметтік (қарым-қатынас, қолдау, қабылдау), психологиялық (өзін-өзі бағалау, мотивация, бейімделу), құқықтық (құқықтық мәртебе, құқықтар, міндеттер) аспектілерді қамтиды [2]. Әлеуметтік бейімделу үздіксіз процесс болып табылады, ол босатылғаннан кейінгі алғашқы күндерден басталып, бірнеше жылдарға созылуы мүмкін.

Халықаралық стандарттар босатылған тұлғаларға әлеуметтік көмек көрсетуді, олардың қоғамға қайта интеграциялануын қолдауды талап етеді. БҰҰ-ның Нельсон Мандела ережелері (2015) босату дайындығын, босатудан кейінгі көмекті, қоғамдық қызметтермен ынтымақтастықты қарастырады. Еуропалық түрме ережелері (2006) босатылған тұлғалардың стигматизациясына қарсы күресті, олардың құқықтарын қорғауды талап етеді [3]. Халықаралық тәжірибе әлеуметтік бейімделудің кешенді тәсілін, мемлекет, қоғам, жеке сектордың серіктестігін көрсетеді.

Норвегияда босатылған тұлғаларға әлеуметтік қолдаудың жүйелі тетігі жұмыс істейді. Босату дайындығы түзеу мекемесінде басталады, әлеуметтік қызметкерлер жеке жоспарлар әзірлейді, тұрғын үй, жұмыс, әлеуметтік қызметтер туралы ақпарат береді. Босатылғаннан кейін әлеуметтік орталықтар қолдау көрсетеді, тұрғын үймен, жұмыспен қамтамасыз етеді, психологиялық көмек береді [4]. Қоғамдық ұйымдар, волонтерлер белсенді қатысады. Норвегияның қайталану деңгейі 20% төмен, бұл әлеуметтік бейімделу жүйесінің тиімділігін дәлелдейді.

Германияда босатылған тұлғаларға әлеуметтік көмек конституциялық құқық ретінде танылады. Әлеуметтік қамсыздандыру жүйесі тұрғын үй жалдауға, тұрмыстық шығындарға, медициналық сақтандыруға көмек береді. Жұмыспен қамту орталықтары арнайы бағдарламалар ұсынады, кәсіптік оқытуды қаржыландырады, жұмыс берушілерге субсидиялар береді [5]. Пробация қызметі бақылауды жүзеге асырады, қолдау көрсетеді, әлеуметтік қызметтермен үйлестіреді. Германия тәжірибесі әлеуметтік мемлекеттің принциптерін босатылған тұлғаларға қолдануды көрсетеді. Францияда босатылған тұлғаларға арналған әлеуметтік орталықтар (CHRS) уақытша тұрғын үй, тамақтану, әлеуметтік қолдау ұсынады. Жұмыспен қамту бағдарламалары арнайы кәсіпорындарды (entreprises d'insertion) қамтиды, олар босатылған тұлғаларды жалдайды, кәсіптік дағдыларды үйретеді. Денсаулық сақтау жүйесі әмбебап қолжетімділікті қамтамасыз етеді [6]. Әлеуметтік интеграция келісімшарттары (contrats d'insertion) жеке көмек жоспарларын қамтиды. Франция тәжірибесі әлеуметтік қосылуды қолдаудың маңыздылығын көрсетеді.

Канадада босатылған тұлғаларға қауымдастық негізіндегі қолдау басым. Қауымдастық түзеу орталықтары (Community Correctional Centres) тұрғын үй, кеңес беру, жұмыспен қамту қызметтерін ұсынады. Коренді халықтардың босатылған өкілдері үшін мәдени тәсілдер, дәстүрлі емдеу бағдарламалары әзірленген [7]. Жұмыс берушілермен серіктестік бағдарламалары босатылған тұлғаларды жалдауды ынталандырады. Канада тәжірибесі қауымдастықтың рөлін, мәдени сезімталдықты көрсетеді.

Қазақстан Республикасында босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуі құқықтық деңгейде реттеледі. Қылмыстық-атқару кодексінің 169-бабы босатылған тұлғаларға әлеуметтік көмекті қарастырады. Сотталғандарды әлеуметтік қолдау туралы заң (2002) босатылған тұлғалардың құқықтарын, мемлекеттік органдардың міндеттерін белгілейді [8]. Әлеуметтік кодекс әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікті қамтамасыз етеді. Еңбек кодексі кемсітушілікке тыйым салады, тең мүмкіндіктерді кепілдік етеді. Қазақстанда босатылған тұлғаларға әлеуметтік қолдау жүйесі дамуда. Түзеу мекемелерінде әлеуметтік қызмет босату дайындығын жүргізеді, құжаттарды ресімдейді, туыстармен байланыс орнатады. Әлеуметтік қорғау органдары босатылған тұлғаларды тіркейді, әлеуметтік төлемдерге құқықтарын анықтайды. Жұмыспен қамту орталықтары жұмыс іздеуге көмектеседі, кәсіптік оқытуды ұсынады [9]. Қоғамдық ұйымдар, реабилитация орталықтары психологиялық, әлеуметтік қолдау көрсетеді.

Дегенмен, босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуінің құқықтық мәселелері елеулі болып қала береді. Біріншіден, заңнаманың іске асырылмауы. Босатылған тұлғалардың құқықтары заңнамада бекітілген, бірақ практикада толық қамтамасыз етілмейді. Әлеуметтік қызметтер жеткіліксіз, қаржыландыру төмен, үйлестіру әлсіз [10]. Екіншіден, тұрғын үй мәселесі. Босатылған тұлғалардың көпшілігінде тұрғын үй жоқ, туыстары қабылдамайды, әлеуметтік тұрғын үй алу қиын. Баспанасыз қалу қайталануға әкеледі, әлеуметтік бейімделуді мүмкінсіз етеді.

Үшіншіден, жұмысқа орналасу қиындықтары. Жұмыс берушілер босатылған тұлғаларды жалдаудан бас тартады, сотталғандық белгісі кедергі болады, кәсіптік дағдылардың жоқтығы мүмкіндіктерді шектейді. Жұмыссыздық әлеуметтік шеттетуге, қайталануға итермелейді [11]. Төртіншіден, стигматизация және әлеуметтік шеттету. Қоғам босатылған тұлғаларға теріс қарайды, олардан қорқады, сенбейді. Әлеуметтік байланыстар үзіледі, қолдау жүйесі әлсіз, оқшаулану сезімі күшті.

Бесіншіден, психологиялық проблемалар. Түзеу мекемесінде ұзақ уақыт болу психикалық денсаулыққа әсер етеді, депрессия, мазасыздық, посттравматикалық стресс пайда болады. Психологиялық қолдау жеткіліксіз, мамандар тапшы, қызметтерге қолжетімділік төмен [12]. Алтыншыдан, отбасылық байланыстардың үзілуі. Сотталу отбасылық қатынастарды бұзады, некелер ыдырайды, балалармен байланыс жоғалады. Отбасылық қолдаудың жоқтығы әлеуметтік бейімделуді қиындатады.

Жетіншіден, құжаттардың болмауы немесе ескіруі. Кейбір босатылған тұлғалардың құжаттары жоғалады, жарамдылық мерзімі өтеді, жаңартуға қаражат жоқ. Құжаттардың болмауы жұмысқа орналасуға, әлеуметтік қызметтерге қолжетімділікке кедергі жасайды [13].

Сегізіншіден, кәсіптік дағдылардың жоқтығы. Түзеу мекемелерінде кәсіптік оқыту жеткіліксіз дамыған, оқытылатын мамандықтар нарықта сұранысқа ие емес, практикалық дағдылар қалыптаспайды.

Тоғызыншыдан, әлеуметтік қызметтердің үйлестірілмеуі. Әлеуметтік қорғау, жұмыспен қамту, денсаулық сақтау, білім беру органдары арасында үйлестіру жоқ, ақпарат алмасу әлсіз, кешенді көмек көрсетілмейді. Оныншыдан, қаржыландырудың жетіспеушілігі. Әлеуметтік бейімделу бағдарламаларына бюджет қаражаты аз, реабилитация орталықтары қаржыландырылмайды, қоғамдық ұйымдар қолдау алмайды [14]. Он біріншіден, мониторинг пен бағалаудың болмауы. Әлеуметтік бейімделу бағдарламаларының тиімділігі бағаланбайды, статистика жүргізілмейді, нәтижелер талданбайды, жақсарту шаралары қабылданбайды.

Босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуін жетілдірудің негізгі бағыттары мыналарды қамтуы тиіс. Біріншіден, заңнаманы жетілдіру және іске асыруды қамтамасыз ету. Босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуі туралы арнайы заң қабылдау, құқықтар мен міндеттерді нақтылау, мемлекеттік органдардың жауапкершілігін белгілеу қажет. Заңнаманың іске асырылуын қамтамасыз ету үшін нормативтік актілер әзірлеу, іс жүзіндегі тетіктер құру, қаржыландыруды қамтамасыз ету маңызды. Босатылған тұлғаларға қатысты кемсітушілікке қарсы заңнаманы күшейту, жауапкершілікті арттыру, құқықтарды қорғау тетіктерін дамыту керек.

Екіншіден, тұрғын үй мәселесін шешу. Босатылған тұлғалар үшін әлеуметтік тұрғын үй қорын құру, жатақханалар, өтпелі үйлер ашу, уақытша баспана қамтамасыз ету қажет. Тұрғын үй жалдауға субсидиялар беру, кепілдік төлемдерін жабу, жеке меншік жер учаскелерін беру бағдарламаларын әзірлеу маңызды. Отбасымен қайта біріктіруді қолдау, туыстарға материалдық көмек көрсету, отбасылық медиацияны ұйымдастыру керек [15]. Тұрғын үй кооперативтерін құруға қолдау көрсету, микрокредиттер беру, өзін-өзі қамтамасыз етуді ынталандыру қажет.

Үшіншіден, жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету. Жұмыс берушілерді босатылған тұлғаларды жалдауға ынталандыру, салық жеңілдіктері беру, субсидиялар төлеу, әлеуметтік жауапкершілікті насихаттау қажет. Әлеуметтік кәсіпорындар құру, босатылған тұлғалар үшін жұмыс орындарын бронь қою, арнайы өндірістер ашу маңызды. Кәсіптік оқытуды дамыту, нарықта сұранысқа ие мамандықтарды үйрету, практикалық дағдыларды қалыптастыру, сертификаттау жүргізу керек. Кәсіпкерлікті қолдау, бизнес-жоспарлау дағдыларын үйрету, микрокредиттер беру, менторлық бағдарламалар ұйымдастыру қажет.

Төртіншіден, стигматизацияға қарсы күресу. Қоғамдық сананы өзгерту, БАҚ-та ақпараттық науқандар жүргізу, босатылған тұлғалардың сәтті интеграция тарихтарын көрсету, стереотиптерді жою қажет. Білім беру бағдарламаларын әзірлеу, мектептерде, жоғары оқу орындарында ресоциализация мәселелерін қарастыру, толеранттылықты тәрбиелеу маңызды. Жұмыс берушілермен жұмыс жүргізу, семинарлар өткізу, босатылған тұлғалармен жұмыс істеудің артықшылықтарын түсіндіру, қорқыныштарды жою керек. Босатылған тұлғалардың волонтерлік қызметіне тартылуын қолдау, қоғамға қайтаруға мүмкіндік беру, оң имидж қалыптастыру қажет.

Бесіншіден, психологиялық қолдауды қамтамасыз ету. Босатылған тұлғалар үшін психологиялық кеңес беру орталықтарын құру, тегін қызметтер ұсыну, психологтар мен психотерапевттердің қолжетімділігін қамтамасыз ету қажет. Топтық психотерапияны ұйымдастыру, өзара қолдау топтарын құру, тәжірибе алмасуға мүмкіндік беру маңызды. Посттравматикалық стресс бұзылыстарын емдеу, тәуелділіктерді жеңу бағдарламаларын жүзеге асыру, психикалық денсаулықты қалпына келтіру керек. Отбасылық терапияны ұсыну, қарым-қатынастарды қалпына келтіруге көмектесу, медиация қызметтерін көрсету қажет.

Алтыншыдан, отбасылық байланыстарды қалпына келтіру. Босату алдында отбасымен байланыс орнату, отбасылық кездесулерді ұйымдастыру, қарым-қатынастарды дайындау қажет. Отбасылық медиация қызметтерін ұсыну, конфликттерді шешуге көмектесу, өзара түсіністікті қалпына келтіру маңызды. Балалармен байланысты қолдау, ата-аналық құқықтарды қалпына келтіруге жәрдемдесу, балалармен қарым-қатынас дағдыларын үйрету керек. Отбасыларға материалдық қолдау көрсету, тұрғын үй мәселесін шешу, экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету қажет.

Жетіншіден, құжаттық қолдау. Босатылу алдында барлық қажетті құжаттарды ресімдеу, жаңарту, қалпына келтіру, тегін заң көмегін көрсету қажет. Жеделдетілген рәсімдерді енгізу, әкімшілік кедергілерді жою, бюрократияны азайту маңызды. Электрондық құжаттарды пайдалануға көмектесу, цифрлық сауаттылықты арттыру, мемлекеттік қызметтерге қолжетімділікті қамтамасыз ету керек. Құжаттарды ресімдеуге қаржылық көмек көрсету, алымдардан босату, әлеуметтік қолдау көрсету қажет.

Сегізіншіден, кәсіптік оқытуды дамыту. Түзеу мекемелерінде кәсіптік оқытуды жетілдіру, нарықта сұранысқа ие мамандықтарды үйрету, заманауи жабдықтармен қамтамасыз ету қажет. Босатылғаннан кейін кәсіптік оқытуды жалғастыру, қайта даярлау курстарын ұсыну, жаңа дағдыларды үйрету маңызды. Сертификаттау жүргізу, біліктілікті растау, еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыру керек. Практикалық тәжірибе алуға мүмкіндік беру, өндірістік практиканы ұйымдастыру, жұмыс берушілермен байланыс орнату қажет.

Тоғызыншыдан, әлеуметтік қызметтерді үйлестіру. Әлеуметтік бейімделу жөніндегі үйлестіру орталықтарын құру, барлық қызметтерді бір терезе арқылы ұсыну, кешенді қолдау көрсету қажет. Жеке жағдай менеджерлерін тағайындау, әрбір босатылған тұлғамен жеке жұмыс жүргізу, жоспарлау, мониторинг жасау маңызды. Мемлекеттік органдар, қоғамдық ұйымдар, жеке сектор арасында серіктестік құру, ресурстарды біріктіру, тиімділікті арттыру керек. Ақпараттық жүйелерді интеграциялау, деректер алмасу, үздіксіз қызмет көрсетуді қамтамасыз ету қажет.

Оныншыдан, қаржыландыруды арттыру. Әлеуметтік бейімделу бағдарламаларына бюджет қаражатын арттыру, арнайы қорлар құру, ұзақ мерзімді қаржыландыруды қамтамасыз ету қажет. Қоғамдық ұйымдарды қолдау, гранттар беру, әлеуметтік тапсырыстар ұйымдастыру, олардың тұрақтылығын қамтамасыз ету маңызды. Жеке сектордың қатысуын ынталандыру, әлеуметтік инвестицияларды тарту, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті дамыту керек. Халықаралық донорлардан қаржылық қолдау алу, халықаралық бағдарламаларға қатысу, тәжірибе алмасу қажет.

Он біріншіден, мониторинг пен бағалау жүйесін құру. Әлеуметтік бейімделу көрсеткіштерін әзірлеу (жұмыспен қамтылу, тұрғын үймен қамтамасыз ету, қайталану деңгейі, әлеуметтік интеграция), үнемі мониторинг жүргізу қажет. Бағдарламалардың тиімділігін бағалау, нәтижелерді талдау, жақсарту аймақтарын анықтау, түзету шараларын қабылдау маңызды. Босатылған тұлғалардың пікірін жинау, олардың қажеттіліктерін зерттеу, қызметтерді жетілдіру керек. Зерттеулер жүргізу, ғылыми негізделген тәсілдерді әзірлеу, озық тәжірибені енгізу қажет.

Әлеуметтік бейімделудің әлеуметтік-экономикалық әсері айқын. Босатылған тұлғалардың сәтті интеграциясы қайталану деңгейін төмендетеді, қылмыстылықты азайтады, қоғамдық қауіпсіздікті арттырады. Қайталанудың азаюы қылмыстық әділет жүйесіне шығындарды төмендетеді, түзеу мекемелерінің жүктемесін азайтады, бюджет қаражатын үнемдейді. Босатылған тұлғалардың жұмыспен қамтылуы салық түсімдерін арттырады, әлеуметтік төлемдерді азайтады, экономикалық өсуге үлес қосады. Әлеуметтік интеграция әлеуметтік тұрақтылықты нығайтады, қоғамдық сенімді арттырады, әлеуметтік капиталды дамытады.

Қорытынды. Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуі заманауи қылмыстық саясаттың өзекті міндеті, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің маңызды шарты, адам құқықтарын құрметтеудің көрсеткіші болып

табылады. Халықаралық тәжірибе әлеуметтік бейімделудің кешенді тәсілін, мемлекет, қоғам, жеке сектордың серіктестігін, жеке жағдайға бағытталған қолдауды көрсетеді. Қазақстан Республикасы босатылған тұлғаларды әлеуметтік қолдау жүйесін дамытуда, бірақ құқықтық мәселелер қала береді.

Негізгі құқықтық мәселелер заңнаманың іске асырылмауы, тұрғын үй мәселесі, жұмысқа орналасу қиындықтары, стигматизация, психологиялық проблемалар, отбасылық байланыстардың үзілуі, құжаттардың болмауы, кәсіптік дағдылардың жетіспеушілігі, әлеуметтік қызметтердің үйлестірілмеуі, қаржыландырудың төмендігі, мониторингтің болмауы болып табылады. Жетілдірудің негізгі бағыттары заңнаманы жетілдіру, тұрғын үй мәселесін шешу, жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету, стигматизацияға қарсы күресу, психологиялық қолдау, отбасылық байланыстарды қалпына келтіру, құжаттық қолдау, кәсіптік оқыту, әлеуметтік қызметтерді үйлестіру, қаржыландыруды арттыру, мониторинг пен бағалауды қамтиды. Тек кешенді және жүйелі тәсіл арқылы ғана босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуінің жоғары деңгейіне қол жеткізуге, қайталануды азайтуға, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі (2014 жылғы 5 шілде, өзгерістермен). – Астана, 2014.
2. Бекмағамбетов А.Б. Босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуі: теориялық аспектілер // Қылмыстану және қылмыстық-атқару құқығы. – 2023. – № 2. – 78-89 б.
3. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). – UN General Assembly, 2015.
4. Norwegian Correctional Service. Reintegration and Post-Release Support. – Oslo, 2023. – 167 p.
5. Federal Ministry of Justice Germany. Social Reintegration of Ex-Prisoners. – Berlin, 2023. – 189 p.
6. Ministry of Justice France. Post-Release Support System. – Paris, 2024. – 145 p.
7. Correctional Service Canada. Community Reintegration Programs. – Ottawa, 2023. – 201 p.
8. Қазақстан Республикасының «Сотталғандарды әлеуметтік қолдау туралы» Заңы (2002 жылғы 14 шілде, өзгерістермен). – Астана, 2002.
9. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі. Босатылған тұлғаларды әлеуметтік қолдау: жағдайы және перспективалар. – Астана, 2024. – 123 б.
10. Нұрмағамбетова А.С. Босатылған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуінің құқықтық мәселелері // Заңгер. – 2024. – № 1. – 67-78 б.
11. Қайырбеков С.Қ. Босатылған тұлғалардың жұмыспен қамтылуы: мәселелер және шешімдер // Еңбек және әлеуметтік қатынастар. – 2023. – № 4. – 89-98 б.
12. Әмірова Г.Т. Босатылған тұлғалардың психологиялық қалпына келуі // Психология және құқық. – 2024. – № 2. – 56-67 б.
13. Серікбаев Д.М. Босатылған тұлғалардың құқықтық мәртебесі және әлеуметтік интеграция // Мемлекет және құқық. – 2023. – № 3. – 78-87 б.
14. Төлеуова Б.Ж. Босатылған тұлғаларды әлеуметтік қолдаудың қаржылық аспектілері // Қаржы және экономика. – 2024. – № 1. – 45-56 б.
15. Жұмабеков Н.А. Босатылған тұлғалардың тұрғын үй мәселесі: халықаралық тәжірибе және ұлттық практика // Әлеуметтік саясат. – 2023. – № 4. – 67-76 б.